

Noorder Rondblik

Over schoolmeesters met invloed in de Ommelanden

De heer J.W. Zonderman uit Ulrum (Leensterweg 22, 9971 EC; tel.: 05956-1782), zelf vergrijsd in het onderwijs, is na zijn pensionering in de archieven gedoken om het onderwijs in Groningen in de 18e en 19e eeuw extra accent te kunnen geven. Vandaag uit zijn documentatie enkele schoolmeesters met invloed in de Ommelanden. Dat waren onder meer A.J. Buiringe (1796-1837), R.A. Venhuis (1796-1892) en J.P. Beukema uit Leens, die in 1819 een prijs won met een beschrijving van de stad Groningen.

Al eerder vertelde ik u over het onderwijs in vroeger tijden aan de hand van hetgeen de heer J.W. Zonderman uit Ulrum bijeen had gegaard. Na Hendrik Wester (Rondblik 5 febr. 1986), J.G. Rijkens (Rondblik 8 nov. 1986) en de schoolmeesters van Ulrum (Rondblik 25 nov. 1986) nu nog enkele schoolmeesters, die door de schoolmeester-rapporten uit 1828 de aandacht op zich vestigden. In 1828 moesten de schoolmeesters allerlei vragen, gesteld door de schoolopzieners, beantwoorden, waardoor men zich achteraf een beeld kan vormen van streek en bevolking. Uit zo'n rapport blijkt dan, dat de school in Ulrum in 1815 nieuw was gebouwd en ruimte bood aan 100 kinderen.

Over hetgeen schoolmeester A.J. Buiringe (1796-1837) rappor-

teerde in 1828 en later nog eens in 1835 vertelde ik in de Rondblik van 6 mei 1986, gebaseerd op materiaal mij aangedragen door de heer Braam. In Kloosterburen stond in die tijd R.A. Venhuis (1796-1892), een uitstekend onderwijzer en ook geliefd bij zijn leerlingen. Dat blijkt wel uit een bewaard gebleven opstel van de dochter Itje van herbergier en tolpachter Cornelis Harms Bakker. Daarin wordt ook verteld over een schoolreisje in 1854 naar Groningen om het museum te bekijken. De kinderen liepen naar Groningen, onderweg schoolliederen zingend.

Hoofdonderwijzer R.A. Venhuis sprong er ook echt wel uit in de onderwijswereld van toen. Hij was een onderwijshervormer en behoorde tot de grondleggers van

de Nederlandse volksschool. Hij is in 1796 in Tinallinge geboren en werd eerst onderwijzer in Kloosterburen. Hij huwde een telg uit een bekend en gezien Groninger geslacht, Epke van der Tuuk (geb. 1799), maar ze overleed op heel jonge leeftijd, in 1825. Venhuis hertrouwde daarna met Dieuwertje Bulthuis. Hij overleefde ook zijn tweede vrouw en overleed op hoge leeftijd in Zuidwolde op 16 augustus 1892. In 1829 verscheen van zijn hand „Natuurlijke Historie der provincie Groningen“.

Zijn zoon Anthonius Venhuis zou in 1860 hoofdonderwijzer worden in Houwerzijl. Maar hij kwam niet in aanmerking voor de functie van kosten en organist, omdat de kerkvoogdij van Niekerk-Vliedorp daar niets voor voelde. Daarop bedankte Venhuis voor de benoeming, omdat hij nu de vrij aanzienlijke inkomsten van de „kerkelijke betrekking“ moest missen. Het gevolg was overigens wel dat Houwerzijl zonder

„Cijfermeester, leer de Kunst, hoe men telt in 't kort. Kindren, leert dan hoe een groot uit veel kleintjes wordt.“

hoofdonderwijzer kwam te zitten, zodat B en W van Ulrum op 10 oktober 1860 het schoollokaal lieten sluiten. Pas op 14 jan. 1861 had de heropening plaats, toen aan de provisionele onderwijzer Harm Louwe Sikkema vergund werd daar weer schoolonderwijs te geven.

Anthonius Venhuis werd kort daarop in Zoutkamp als hoofdonderwijzer en voorlezer benoemd, als de opvolger van Simon Alberts Medum (1800-1855), die daar dertig jaar had gewerkt. Hij stond overigens slechts een jaar, van 1859 tot 1860, in Zoutkamp en vertrok toen naar Godlinze. Volgens het schoolmeester-rapport van 1828 was de openbare lagere school in Zoutkamp in 1817 op eigen kosten van de ingezetenen aangekocht en tot school verbouwd. Vóór die tijd was er geen school en moesten de kinderen naar Vierhuizen of elders naar school. De Zoutkampers kwamen er in het rapport overigens heel goed af. Ze werden beschreven als „eerlijk en opregt, vlijtig, hulpvaardig en mededeelzaam jegens armen en ongelukkigen, doch bij gelegenheden niet zuinig“. Veel vertier was er in die dagen niet, enkel met Pinksteren een kermis, maar daar werd dan ook heel wat geld verteerd.

In Leens stond in die tijd J.P. Beukema, die in 1819 prijswinnaar werd van een prijsvraag uitgeschreven door de commissie van onderwijs in de provincie Groningen. Hij won de prijs - een erpenning en 20 dukaten - met een beschrijving van de stad Groningen. Dat was een beknopte plaatselijke geschiedkundige beschrijving van de stad Groningen voor de jeugd met platen, verschenen bij J. Oomkens in 1821. Hij begon zijn „voorberigt“ met: „'t Is Groningen, die stad zoo oud./ Als ruim, gezond en welgebouwd./ wier eigene Geschiedenis/ ook voor de jeugd belangrijk is.“ Hij gaf in dat boekje een beschrijving van de historische gebouwen, kerken, raadhuis, academie en Burger Weeshuis.

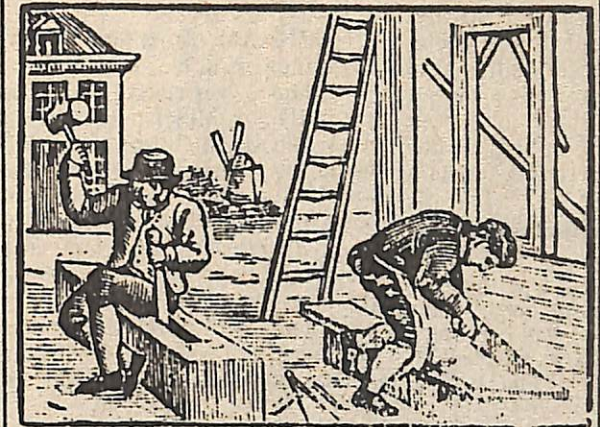
Jacob Pieters (Ulrum) was gehuwd met Grietje Jans Boykema

en naar deze hebben de kinderen de naam Beukema aangenomen. Jacob Pieters, de vader, was bakker en winkelier, eerst te Pieterburen, later te Ulrum. Er waren twee zoons, beide bakker te Ulrum. De oudste was Pieter en een zoon van deze Pieter was meester Jacob Pieters Beukema, schoolonderwijzer te Leens en schrijver van een kleine kroniek van de Marne.

Uit de rapporten van hoofdinspecteur Wijnbeek over het onderwijs in de provincie Groningen in 1836 blijkt, dat de wanden van menig schoolgebouw met borden waren bekleed, waarop aanschouwelijk les werd gegeven in aardrijkskunde. In Wehe had Wijnbeek „eene keurig geschilderde Mappede“ aangetroffen, die „door de onderwijzer J.G. Rijkens zelve vervaardigd was en die op de Brusselsche tentoonstelling geweest was“. Hij constateerde verder: „Vermits hier ook onderwijs in de natuurlijke historie gegeven werd, zoo had men op een zwart bord geteekend rozenstruik bezet met vlinders“.

Maar de school in Schouwerzijl werd door inspecteur Wijnbeek met, naar hij rapporteerde, beklemd hart bezocht. „In een nog bekrompenere mede zeer be-

Daar is Jaap de Timmerman.

De timmerman. Uit: „Het is toch goed dat er vele Menschen in de wereld zijn“ door J.H. Nieuwold, 1852. Afbeeldingen van de heer J.W. Zonderman.

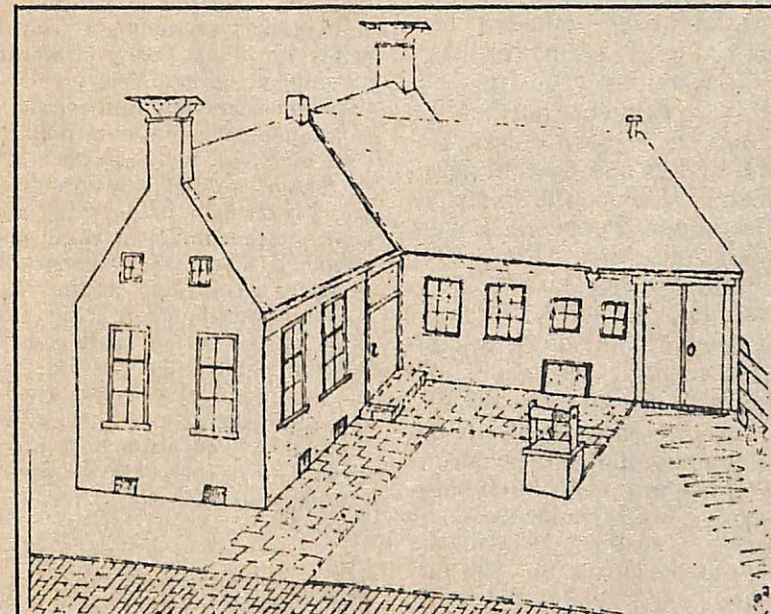
Die goe de man bouwt de huizen voor rijken en armen.

Hij maakt ook wel eens wat moois voor ons.

dompt vertrek, waar het 45 tal kinderen, dat er van de 60 aanwezig was niet dan ternaauw nood plaats vond, trof ik aan eenen verarmden meester (O. Jeltjes),

vermagerd en met schamele kleederen. Zijn gehele inkomen bedroeg niet veel meer dan f 100.- in het jaar. Het is geenszins te verwonderen, dat hij de lust voor zijn beroep had verloren. Hij volgde nog de oude spelmethode, leerde geen acht geven bij het lezen en de rusttekens, gaf eenige onderwijs in het rekenen en in het schrijven. Daarentegen was het gezang, hetwelk in de meeste door mij bezochte scholen van dit district bestaat in een jammerlijk schreeuwen, hier zacht en welluidend.“

Uit deze en soortgelijke rapporten blijkt wel dat het schoolondericht nog op veel plaatsen primitief was. De kinderen moesten in de regel meewerken op het land of in huis en voor school was geen geld en geen tijd. Maar gaandeweg werd ontdekt dat kennis een hefboom was uit sociale achterstand en dat kennis ook macht betekende.

Tekening van P. Winter van de oude kosterij te Vierhuizen.

Blikvanger